

ОСНОВИ НА ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА В ДЕМОКРАТИЧНИТЕ ПРЕХОДИ НА ЛАТИНСКА АМЕРИКА

Никола Буковски¹

В своя труд "Глобален характер на демократичните преходи" доц. д-р Дочо Лазаров развива тезата, че едновременно с обществената тенденция на глобална индустриализация съществува и това, което наричаме световния политически отзвук на глобалните сътресения.

Например сривът на световния пазар от 1929 г. е причина за последвалото падане на десет олигархични режима в Латинска Америка. Голямо внимание се обръща например и на петролната криза. След петролната криза от 1973 г. страни като Филипините, Испания, Португалия, Гърция, Бразилия и Уругвай са били особено силно притиснати, а именно в тези страни забелязваме надигане на населението към демокрация. Втората петролна криза от 1979 г. не само даде тласък на т. нар Трета вълна на демократичните преходи, но например във Франция, Канада и САЩ, водещите политически партии бяха принудени да напуснат управлението.

Алвин Тофлър твърди, че това, което познаваме като Трета вълна, е възвестила достойна за подражание промяна. Нововъведението се е състояло в това да се обединят концепциите на тези териториално- и времево-разпръснати събития в една „вълна на промяната”. Идеята за тази „преходна вълна” ни кара да обмислим теоретични и методологични глобални подходи.

Може да се проследи и пътят от световните петролни кризи към демокрацията. Първата такава криза доведе до световен икономически спад. Не обръщайки внимание на това, правителството на Бразилия продължи с досегашната си програма за развитие. Вместо да доведе до растеж обаче, тази стратегия предизвика вътрешна икономическа криза с високи лихвени и инфлационни проценти, спад в промишленото производство, повишаване на

---

¹ In memoriam 1986-2007.

националния дълг и невъзможност за обслужването му. Тези условия увеличиха разстоянието между обещанията и постиженията на държавата. Това и необходимостта от повторно договаряне на дълга с МВФ лишиха режима на управление от един от най-силните му козове, а именно - подкрепата от стратегически организации. Всичко това отне законността на този режим. Капиталистите се намесиха с помощта на опозиционните групи и отрекоха недемократичния режим.

Според доц. Лазаров, друго световно сътресение са кризите по обслужване на външния дълг (от 1980 г.) в страните от Третия свят. Те са пряк резултат от петролната криза, когато на страните от Третия свят бяха заети пари. Тези страни не са били в състояние да изплатят заемите, натрупани вследствие на високите цени на вноския петрол, довели до натрупването на основен търговски дефицит. Определена връзка има демократичният либерализъм в Мексико с кризата по обслужване на външния дълг от 1981-1982 г. и икономическото реструктуриране, от което страната се нуждаеше.

Икономическото реструктуриране е увеличило ролята на Мексико например в световния износ, подобрило е възможността на тази страна да се състезава на световната сцена благодарение на технологичното ѝ обновление и увеличеното международно, междуправителствено и междуфирмено взаимодействие. Реструктурирането и интеграцията са помогнали на бизнес средите да осъзнаят, че не им е необходима държавата като посредник във взаимоотношенията им със САЩ. В този ред на мисли, Мексико вече е нямало нужда от централизирана държава.

Тези нови автономни бизнес интереси са довели до историческата победа на консервативната партия в изборите в Мексико. Намаленият държавен контрол собственост са наранили една бюрократична средна класа, чийто държавен контрол е бил източника ѝ на сила и престиж. Например разбунтувалата се средна класа е осигурила основата за успеха на партията на Карденас. Реструктурирането, преговорите по дълга и строгите програми са осигурили доверието на международната финансова общност в Мексико, но са и довели до всеобщо недоволство от влошените условия на живот.

Съвременната чужда намеса се изразявала в положителната функция на САЩ за разпространението на демокрацията в Латинска Америка. Още в

началото на 80-те години, САЩ и Европа обявили очакване на въвеждането на политически реформи в Латинска Америка, като многопартийната демокрация, преустановяването на политически продиктувано насилие и демокрация. Но понякога чуждата намеса може да предизвика диктатурата като форма на управление. Факторът „чужда намеса“ включва както дълготрайно пребиваване, така и краткотрайна намеса.

Що се отнася до първия аспект на външната намеса, много хора предположиха, че в доскорошните колонии има голяма вероятност да се установи демокрацията. Косвеното влияние на Великобритания пренесе в тези страни присъщи за нея институции. Там, където Великобритания приложи пряко управление, не се зароди гражданското общество, което вероятно на по-късен етап щеше да въведе демокрацията като предпочитана форма на управление. Докато наследството от британското косвено управление обяснява демократичното надигане в следвоенния период на разпадане на колониите, това не ни разяснява Третата вълна.

Също според доц. Лазаров, целите на външната политика на някои страни определят политическите режими в други. Важни са международните фактори, които оказват влияние върху опитите за установяване на демокрация. Външният фактор е наложен върху нациите посредством имитация и сплашване. Например отхвърлянето на аржентинския президент Фрондиси през 1962 г. е било отговор на националните конфликти, които са заимствали от подхода на защита от Пентагона в рамките на стратегическите цели последвали кубинската революция. Друг пример е, че по време на следвоенния период Общият пазар е изключил Испания, Гърция и Португалия заради политическите им режими.

Краят на Студената война е новото историческо обстоятелство, което предложи на управляващия хегемон лукса да толерира и дори да подпомага демокрациите в Европа. Според Международната организация за човешките права (ООН), човешките права стават приоритет на националната политика. Картър даде начало на обсъждането на човешките права, което Рейгън институционализира в Националния фонд за демокрация (основан 1984 г.). Въпреки това подкрепата на демокрацията в първите години е била трудна. До 1999 г. обаче историческото обстоятелство на подкрепа на диктаторите като че

ли е било към своя край. Това, което озадачава, е защо водещи нации определиха глобалния капитализъм като по-подходящ за разпространение на демокрацията в развиващите се страни?

Същевременно, Самюел Хънтигтън разработва тезата, че смяната на световния хегемон е било причина за падането на авторитарните режими. Например анализа на условията в Португалия, която продължи да извлича приходи от експлоатацията на колониите си дори след края на Втората световна война. Международните ѝ партньори също бяха облагодетелствани от колониалното ѝ богатство. Промяната в световния ред сложи край на тази тенденция. Тъй като в развития свят се е повишила цената на труда, капиталистите са започнали да изнасят капитал в изоставащите страни, където е възможно интензивно експлоатиране на човешкия труд. В първата фаза инвестициите в промишлеността на развиващите се страни са се характеризирали с ниски технологии и печалби.

Така например в Бразилия чуждият капитал е навлязъл чак през 1960 г. и довел до растеж в промишления сектор. Започнал процес на прехвърлянето на доминиращата позиция от Америка към Европа. До 1972 г. инвестициите на западногермански капитал в Бразилия надвишили тези на Америка. Британските инвестиции също се повишили.

Едновременно с проекта за експлоатация на колониите, в Бразилия се оформя едно политическо обединение, което е било както политически, така и числено слабо – а именно: работническата класа; дребната буржоазия, прикрепена към големия държавен апарат; и една олигархия, която включвала поземлени собственици, служили като търговски и финансови посредници с чуждия капитал, обвързан с колониалната експлоатация.

Новата външна инвестиционна вълна допринесла за развитието на местни промишлености и за формирането на нова буржоазия. Новият икономически проект имал съществени различия от стария. Той се нуждаел от защитени пазари и държавна подкрепа, за да стане страната конкурентоспособна на световния пазар. Въпреки това Бразилската авторитарна държава продължила да насочва ресурси към първия проект, заделяйки 50 % от държавния бюджет за колониални конфликти.

Новите политически образувания безуспешно се опитвали да натрупат политическа мощ, която да отговаря на икономическата им сила. Тази борба довела до дълбоки конфликти в рамките на силовия блок, които не могли да бъдат разрушени. Тук се крие отговорът на въпроса, който доц. Лазаров си задава в гореспоменатия си труд: Защо именно демокрацията?

За да се разрешат тези конфликти без кръвопролития страните от Латинска Америка като цяло е трябвало да бъдат изградена по такъв начин, че да се позволи оформянето на споразумения. Различните обществени класи трябвало да бъдат представени от техните политически организации. За широките народни маси авторитарният режим никога не е заемал водеща позиция. Въпреки това срещу диктатурата е нямало масово надигане на обществото, т.е. борбите на обществеността не са били основния фактор за отхвърлянето на този режим. Независимо от това, тези борби очевидно са изиграли решаваща роля. Смяната на световните лидери, която предизвика зараждането на нова капиталистическа класа, е довела до миграция към градовете и пролетаризация на част от населението.

Както вече установихме, това често увеличава класовите конфликти. Но тъй като икономическият протест или стачните действия са били забранени по време на диктатурата в Латинска Америка, класовите борби се превърнали в политически. Вместо да подсилят авторитарните отношения тези преобразувания довели до създаването на нова про-демократична коалиция.

В този ред на мисли Тофлър смята, че работниците и обществените организации появили се в Латинска Америка като следствие от глобализацията, ще бъдат толерирани от капиталистите поради две причини:

Първо, поради природата на икономическата им активност, могат да проявяват по-отворено отношение спрямо профсъюзите. Второ, капиталистите се нуждаят от мобилизирането на масите за личната си борба срещу аграрния блок. След провала на опита да свалят диктатурата, без да поемат риска на масова мобилизация, новите съсредоточавания на капитал с неохота приели участието в масови прояви. Така преходът към демокрация се извършил в резултат на тактическо обединение на интересите на местната буржоазия, от една страна, и широките маси, от друга страна. Целта им бе смяната на досегашния режим с демократичен.

Преходът от глобалния безпорядък на първенство към ясно очертан двуполусен световен ред оказва влияние върху нациите от т. нар. „периферия“². Директните инвестиции от периода след голямата депресия и Втората Световна война изместили търговската и териториална експанзия от позициите ѝ на основен двигател в международната конкуренция. Така например, английската свободна търговия е била изтласкана през XIX век от американското свободно предприемачество. Това е довело до съживяване на работническото движение, което е подтикнало политическия елит към социалдемократични форми на политико-икономическо управление.

Пак според доц. Лазаров, един от моделите за демократичния характер в световния ред, опровергава епизодичността и случайността в световните тенденции и доказва системния и цикличен характер на световния ред, който се оформя посредством отделни цикли на натрупване, съставени от фази на формиране на капитал, неговото обединение и разпадане. Периодите на застои, или стагнация, познати още като Б-фаза са придружени от многобройни процеси като усилена конкуренция между капиталите. Б-фазите са свързани с реорганизация в производството и съответно могат да имат или да нямат връзка с промяната в световното надмощие. Дори когато световният лидер запази своята позиция, характерът на неговото надмощие се променя. Така например Бразилия може да запази водещата си позиция в Южна Америка, при условие че залага на нови технологии или подобряване формата на производствена организация.

В периоди на стагнация някои световни лидери не са в състояние да задържат монопола си и изостават в сравнение със страни, които съумяват да приложат нови икономически алтернативи. Например в края на XIX век световното лидерство от Англия преминава в ръцете на САЩ. Това се свързва с прехода от икономическо организиране на производството в семейни фирми, характерно за Великобритания, към организирането му в корпорации в Америка. Макар социолозите да не са единодушни по въпроса дали настъпва промяна на водещите позиции, те са съгласни с това, че изходът от стагнация е свързан с промяна във формите на икономическа организация. Още повече социолозите свързват Третата вълна на демократизация със съвременното

---

² Има се предвид теорията за държави център (развити) / периферия (развиващи се).

икономическо свиване. Въпреки че по света се извършва преход към демокрация, този процес не е повсеместен. Демократизацията от Третата вълна е намерила благоприятна почва в периферните страни (каквито са страните в Латинска Америка).

Доц. д-р Дочо Лазаров си задава въпроса, защо точно в тези страни? Защото те са най-засегнати от сътресенията в Б-фазата. Демокрацията е предпочитана национална стратегия, защото тя дава права на населението. На преден план излиза въпросът защо управляващите са били по-склонни към приемането на недемократични режими в Б-фазата от цикъла на свободна търговия, а в Б-фазата от цикъла на глобално обединение – по-склонни към демократичните режими? Защо именно сега демокрацията е ключът към установяването на нови световни взаимоотношения?

Отговорът може би се крие в това, че ни е необходим модел, който да изясни този световен икономически спад, как той оказва влияние върху икономическите взаимоотношения „силни–слаби” или "централни–периферни" страни и как това допринася за утвърждаването на демокрацията. Водещите нации реагирали по два начина на кризата в началото на 70-те години: първо, печелли пари като давали заеми в чужбина, и второ, преминали към гъвкаво специализирано производство. Това се оказало и средата за действие на социалистическите икономики, които също били засегнати от световната криза.

Вместо да реформират системата отвътре, повечето правителства от Латиноамериканските страни посрещали проблемите си чрез внос на западен капитал за закупуване на напредничави технологии (или подобно на Аржентина през 70-те години, поощрявали потреблението). Световният пазар не бил в състояние да поеме голямото количество износни произведени продукти, идващи от периферните икономики, вследствие на което получилите заеми не били в състояние да изплатят задълженията си. Кризата по дълговете увеличила силата на тези представители на водещия елит, които защитавали структурната реформа, включително реформиране на пазарите и печалбите. Самите бюрократи създавали частни компании в интервала от време между социалистическата държава и пазарната икономика. Те били посредници в износната търговия.

Тази стратегия по един или друг начин насочва вниманието ни върху връзката между световните процеси и гражданското общество, между полагането на основи на глобализацията и демократичните преходи като цяло. Какво разбрахме от това? Мнозинството смята, че преходите не представляват само обществени бунтове.

Общото заключение е, че част от капиталистическата класа изиграва важна роля за определянето и постигането на алтернативна държавна форма на управление – демокрацията. Най-големите разкрития са направени въз основа на анализите, които определят класовия конфликт като онзи обществен механизъм, свързал процесите на равнище световен ред (глобализация) с националните политически явления (демократизация).

Оттук следва, че местните политически структури в страните от Третата вълна, в частност Латинска Америка, стават част от еволюиращата транснационална фабрика на икономически взаимоотношения.

Демокрацията може да се разбира като обществен строй, съдържащ редица атрибути: права на човека, уважение на суверенитета на страните и свобода на гражданите, провеждане на редовни избори и т.н.

Демокрацията като принцип за управление предполага управляемост на масите чрез закони и правила, които да регулират взаимоотношенията между държава и общество. Нормите за обществено поведение трябва да са общоизвестни и общоприети. -

Използвана литература:

1. доц. д-р Дочо Лазаров, "Глобален характер на демократичните преходи".
2. Алвин Тофлър, Третата вълна, С., 1991.
3. Елеонора Пенчева, "Шансовете на демокрацията 19-20 в."
4. Самюел Хънтингтън, Сблъсъкът на цивилизациите и преобразуването на световния ред. Обсидиан, С., 1999.